

การอนุรักษ์ป่าไม้กับบทบาทใหม่ของกองทัพไทย
ภายหลังการทำสงครามต่อต้านพรรคคอมมิวนิสต์
แห่งประเทศไทย (พคท.): กรณีโครงการจัดสรร
ที่ดินทำกินแก่ผู้ยากไร้ในพื้นที่ป่าสงวนเสื่อมโทรม (คจก.)¹
Forest Conservation and the Thai Military's
New Role After Warfare Against the Thai
Communist Party (CPT) : A Case of the
Land Resettlement Program for Impoverished
Residents of Degraded Forest Reserves
(Khor Jor Kor)

ธนวัฒน์ รุ่งเรืองตันติสุข
Thanawat Rungruangtantisuk

นักศึกษาระดับปริญญาโท สาขาวิชาประวัติศาสตร์ ภาควิชาประวัติศาสตร์ ปรัชญาและวรรณคดีอังกฤษ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

Master's Student Department of History, Philosophy and English Literature Faculty of Liberal Arts Thammasat University

บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งในวิทยานิพนธ์ปริญญาโทของวุฒิชัย คือเรื่อง บทบาทของกองทัพไทยในการจัดการป่าไม้ในสมัยสงครามเย็น พ.ศ. 2502-2534

เสนอต่อภาควิชาประวัติศาสตร์ คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

ได้รับบทความ 15 ธันวาคม 2562 แก้ไข 6 พฤษภาคม 2563 อนุมัติให้ตีพิมพ์ 25 พฤษภาคม 2563

บทคัดย่อ

บทความนี้ นำเสนอเรื่องการแสวงหาบทบาทใหม่ของกองทัพไทยภายหลังจากภารกิจหลักของกองทัพในการทำสงครามต่อต้านพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย (พคท.) ได้สิ้นสุดลงในช่วงต้นทศวรรษ 2530 โดยหนึ่งในบทบาทใหม่ของกองทัพก็คือการอนุรักษ์ป่าไม้ซึ่งเป็นหนึ่งในหัวข้อเกี่ยวกับความมั่นคงใหม่ของรัฐที่มีได้เกี่ยวข้องกับเรื่องการทหาร อย่างไรก็ตาม บทบาทการอนุรักษ์ป่าไม้ซึ่งเป็นบทบาทใหม่ของกองทัพกลับสร้างปัญหาความขัดแย้งระหว่างกองทัพกับราษฎรที่อาศัยอยู่ในป่า บทความนี้ยกตัวอย่างกรณีโครงการจัดสรรที่ดินทำกินแก่ผู้ยากไร้ในพื้นที่ป่าสงวนเสื่อมโทรม (คจก.) ของกองทัพไทยเมื่อ พ.ศ. 2534 โครงการ คจก. ถือเป็นโครงการแรกๆ ที่กองทัพจะทำการอพยพราษฎรออกจากป่าสงวนให้ไปอาศัยในพื้นที่ภายนอกโดยให้เหตุผลว่าเป็นการรักษาความมั่นคงของรัฐในด้านสิ่งแวดล้อม ทั้งนี้ในหลายพื้นที่ของป่าสงวนก็เคยเป็นพื้นที่ที่ถูกจัดสรร

¹ บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งในวิทยานิพนธ์ปริญญาโทของผู้เขียนบทความดังกล่าว คือเรื่อง บทบาทของกองทัพไทยในการจัดการป่าไม้ในสมัยสงครามเย็น พ.ศ. 2502-2534 เสนอต่อภาควิชาประวัติศาสตร์ คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

ให้แก่ราษฎรโดยกองทัพเพื่อจูงใจราษฎรมิให้เข้าร่วมกับฝ่าย พคท. มาก่อน ตัวอย่าง ป่าสงวนแห่งชาติดงใหญ่ ในจังหวัดบุรีรัมย์

คำสำคัญ: กองทัพอไทย, การอนุรักษ์ป่าไม้, ความมั่นคงใหม่ของรัฐ, โครงการจัดสรรที่ดินทำกินแก่ผู้ยากไร้ ในพื้นที่ป่าสงวนเสื่อมโทรม (คจก.)

Abstract

This article analyzes the Thai military's pursuit of new role after its main mission of warfare against the Thai Communist Party (CPT) was complete in the early 1990s. One new role for the Thai military was in forest conservation, a topic involved with non-traditional security. However, forest conservation role, which is new role for the Thai military, caused conflict between military and dweller in forest. This article is a case of the Thai military's the Land Resettlement Program for Impoverished Residents of Degraded Forest Reserves (Khor Jor Kor) in 1991. The Khor Jor Kor project is the first project which military evacuated dwellers from protected forest areas, moving them to external living spaces area for environmental security, although many areas of protected forest land had previously been allocated to the same residents by the military to persuade them not to collaborate with the CPT, as had also occurred in Dong Yai National Reserved Forest in Buriram Province.

Keywords: Thai military, Forest conservation, Non-traditional security, the Land Resettlement Program for Impoverished Residents of Degraded Forest Reserves (Khor Jor Kor)

บทนำ

ในสังคมไทยปัจจุบัน (พ.ศ.2563) เมื่อพิจารณาถึงบทบาทของหน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้องกับการจัดการป่าไม้แล้ว อาจกล่าวได้ว่า “กองทัพ” เป็นอีกหน่วยงานหนึ่งที่มีบทบาทในการจัดการป่าไม้อย่างกว้างขวาง ดังจะเห็นได้จากการเข้าไปดำเนินยุทธศาสตร์พัฒนาในพื้นที่เช่นการสร้างถนน, การจัดสรรที่ดินทำกิน เป็นต้น นอกจากนี้ ยังมีอีกมิติหนึ่งของการจัดการป่าไม้ที่กองทัพเข้าไปมีบทบาทก็คือการอนุรักษ์ป่าไม้ โดยในปัจจุบัน กองทัพมีโครงการอนุรักษ์ป่าไม้อยู่หลายโครงการ หนึ่งในโครงการที่ได้รับการกล่าวถึงกันมากคือ “โครงการทางคืนผืนป่า” โครงการนี้เกิดขึ้นภายหลังเหตุการณ์รัฐประหาร พ.ศ.2557 โดยทหารคณะรักษาความสงบแห่งชาติ (คสช.) โครงการนี้จะให้กองทัพทำการอพยพราษฎรออกจากพื้นที่ป่าสงวนที่มีอยู่ทั่วประเทศ โดยตั้งแต่เริ่มโครงการเมื่อ พ.ศ. 2557 จนกระทั่งถึง พ.ศ. 2562 มีรายงานว่ากองทัพได้ยึดที่ดินผืนป่าไปแล้วประมาณ 500,000 ไร่ ส่งผลให้เกิดการวิพากษ์วิจารณ์จากประชาชนว่ากองทัพได้ละเมิดสิทธิมนุษยชนของราษฎรที่อาศัยอยู่ในป่ามาก่อน¹

เมื่อพิจารณาในเชิงประวัติศาสตร์ การที่กองทัพหันมาแสดงบทบาทเป็นนักอนุรักษ์ป่าไม้และจัดทำโครงการในลักษณะของการทางคืนผืนป่า เริ่มปรากฏให้เห็นตั้งแต่ช่วงต้นทศวรรษ 2530 ซึ่งเป็นช่วงที่กองทัพกำลังแสวงหาบทบาทใหม่แทนที่การต่อสู้กับพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย (พคท.) ซึ่งเป็นภารกิจหลัก

¹ iLaw. ไม่มีนโยบายทางคืนผืนป่า มีแต่การแย่งยึดที่ดินชาวบ้านได้เงา คสช. สืบค้นจาก <https://ilaw.or.th/node/5198> สืบค้นเมื่อ 28 มิถุนายน 2562.

ที่ได้ลึกลงไปแล้ว หนึ่งในบทบาทใหม่ที่กองทัพหันมาให้ความสำคัญก็คือการอนุรักษ์ป่าไม้ ซึ่งเป็นหนึ่งในหัวข้อความมั่นคงใหม่ของรัฐและมีได้เกี่ยวข้องกับเรื่องอาหาร โดย “โครงการจัดสรรที่ดินทำกินแก่ผู้ยากไร้ในพื้นที่ป่าสงวนเสื่อมโทรม (คจก.)” เป็นหนึ่งในโครงการอนุรักษ์ป่าไม้ที่กองทัพได้จัดทำใน พ.ศ. 2534 โครงการนี้เป็นโครงการแรกๆ ที่กองทัพจะมุ่งอพยพราษฎรในพื้นที่ป่าสงวนออกมาอยู่ในพื้นที่ภายนอก โดยโครงการ คจก. ได้รับการวิพากษ์วิจารณ์จากประชาชนว่าก่อให้เกิดปัญหาความขัดแย้งระหว่างกองทัพและราษฎรที่อาศัยอยู่ในป่า เนื่องจากในหลายพื้นที่ของป่าสงวนเคยเป็นพื้นที่ที่กองทัพได้จัดสรรไว้ให้แก่ราษฎรเพื่อจูงใจมิให้ราษฎรเข้าร่วมกับฝ่าย พคท. มาก่อน

เป้าหมายของบทความวิชาการชิ้นนี้คือ การศึกษาความพยายามของกองทัพในการแสวงหาบทบาทใหม่ ภายหลังจากการทำสงครามต่อต้าน พคท. ลึกลง โดยอาศัยแนวคิดเรื่องความมั่นคงใหม่ของรัฐ (Non-traditional security) มาเป็นเหตุผลในการกำหนดบทบาทใหม่ หนึ่งในบทบาทใหม่คือการอนุรักษ์ป่าไม้ ซึ่งถูกนิยามว่าเป็นความมั่นคงใหม่ของรัฐที่มีได้เกี่ยวข้องกับเรื่องอาหาร อย่างไรก็ตาม การกำหนดบทบาทใหม่ของกองทัพในประเด็นนี้ก่อให้เกิดปัญหาตามมาโดยเฉพาะปัญหาความขัดแย้งระหว่างกองทัพกับราษฎรที่ได้อาศัยอยู่ในป่ามาก่อน บทความนี้จะใช้โครงการจัดสรรที่ดินทำกินแก่ผู้ยากไร้ในพื้นที่ป่าสงวนเสื่อมโทรม หรือ คจก. เป็นกรณีตัวอย่าง¹

ที่ผ่านมา มีงานที่ศึกษาเกี่ยวกับบทบาทของกองทัพภายหลังสงครามเย็นไว้แล้วจำนวนหนึ่ง งานเขียนเหล่านี้ให้ข้อมูลสำคัญแก่บทความนี้ว่ากองทัพเริ่มมีบทบาทด้านกิจการพลเรือนมาตั้งแต่สมัยสงครามเย็นโดยเฉพาะช่วงทศวรรษ 2520 หรือเมื่อกองทัพได้รับการจากรัฐบาลให้ดำเนินโครงการพัฒนาชนบทเพื่อต่อต้าน พคท. เช่นการสร้างถนน, การจัดสรรที่ดินทำกินเพื่อลดการขยายฐานที่มั่นของ พคท. ซึ่งอาศัยอยู่ตามพื้นที่ป่าเขาตามคำสั่งสำนักนายกรัฐมนตรีที่ 66/2523 เรื่องนโยบายการเมืองนำการทหาร และเมื่อสถานการณ์สงครามกับพคท. ได้ลึกลงในช่วงต้นทศวรรษ 2530 แล้ว กองทัพกลับพยายามขยับขยายบทบาทดังกล่าวต่อไปโดยนำเรื่องความมั่นคงใหม่ของรัฐมาเป็นเหตุผลในการขยับขยาย มีหลายบทบาทที่กองทัพเริ่มหันมาให้ความสำคัญมากขึ้นเช่นเรื่องสิ่งแวดล้อม, เรื่องยาเสพติด, เรื่องแรงงานอพยพ เป็นต้น² อย่างไรก็ตาม งานเขียนเหล่านี้

¹ อาจมีข้อสงสัยว่ากองทัพในต่างประเทศก็น่าจะมีบทบาทในลักษณะคล้ายกันนี้ภายหลังสงครามเย็น อย่างไรก็ตาม ปรากฏว่าบทบาทที่เกี่ยวข้องกับสิ่งแวดล้อมของกองทัพในหลายประเทศ มักให้ความสำคัญต่อเรื่องการรักษาสีเขียวตามหลักการทั่วไปซึ่งควรปฏิบัติมากกว่า โดย สุรชาติ บำรุงสุข นักวิชาการสาขารัฐศาสตร์ ได้ยกตัวอย่าง กองทัพประเทศสหรัฐอเมริกา ซึ่งให้ความสำคัญต่อโครงการด้านสิ่งแวดล้อม 8 โครงการ ซึ่งส่วนมากจะเน้นไปในเรื่องการรักษาสีเขียวที่ติดภายในค่ายทหารและไม่สร้างปัญหาสิ่งแวดล้อมต่อภายนอก, กองทัพประเทศออสเตรเลีย ซึ่งมีการจัดทำแผนการบริหารด้านสิ่งแวดล้อม (Environmental Management Plan) โดยให้ความสำคัญต่อการควบคุมมลพิษจากการฝึกซ้อมทางทหาร, หรือกองกำลังป้องกันตนเองของประเทศญี่ปุ่น ซึ่งให้ความสำคัญต่อการควบคุมมลพิษจากการใช้ยานพาหนะในค่าย และถึงแม้จะมีโครงการก่อสร้างสิ่งใดก็ตามที่อาจส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม ก็จะมีการเขียนรายงานประเมินผลกระทบและส่งรายงานถึงผู้ว่าราชการจังหวัด รวมถึงต้องเปิดเผยให้ประชาชนได้รับทราบและร่วมแสดงความคิดเห็นก่อนด้วย อ้างจาก สุรชาติ บำรุงสุข. (2543). *กองทัพในยามสันติ: ปฏิบัติการนอกเหนือจากสงครามและปฏิบัติการรักษาสันติภาพ*. กรุงเทพฯ: โครงการศึกษาด้านการทหาร. หน้า 31.

² ตัวอย่างเช่น Chai-anan Samudavanija and Suchit Bunbongkam. (1990). *From Armed Suppression to Political Offensive: Attitudinal Transformation of Thai Military Officers Since 1976*. Bangkok: Aksorn Siam press; พวงทอง ภวัครพันธุ์. (2562, มกราคม-มิถุนายน). กิจการพลเรือนของทหารในยุคประชาธิปไตยแบบการเลือกตั้ง: พัฒนาการและความชอบธรรม. *วารสารสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยนครสวรรค์*. 15 (1): หน้า 217-247.

ยังให้ข้อมูลในภาพกว้าง ๆ กล่าวคือยังมีได้กล่าวเฉพาะเจาะจงไปที่บทบาทใดบทบาทหนึ่งเช่นบทบาทด้านสิ่งแวดล้อมอย่างการอนุรักษ์ป่าไม้

นอกจากงานเขียนที่กล่าวถึงบทบาทของกองทัพไทยภายหลังสงครามเย็นแล้ว ก็มีงานเขียนที่กล่าวถึงโครงการ คจก. เช่นกัน อย่างไรก็ตาม งานเขียนส่วนใหญ่มักมุ่งเน้นไปที่การให้ข้อมูลทั่วไป โดยเฉพาะการลำดับเหตุการณ์ความขัดแย้งระหว่างกองทัพและราษฎรในโครงการ¹ และการวิพากษ์วิจารณ์ปัญหาของโครงการ โดยเฉพาะเรื่องผลประโยชน์ทางธุรกิจของกองทัพซึ่งอยู่เบื้องหลังโครงการ² ขณะที่งานบางชิ้นมุ่งเน้นไปที่การวิพากษ์โครงการทวงคืนผืนป่าโดยมี คจก. เป็นกรณีเปรียบเทียบกับอยู่บ้างเล็กน้อย³ บทความนี้เป็นความพยายามที่จะต่อยอดประเด็นต่างๆที่เกี่ยวข้องกับ คจก. ที่เคยได้รับการศึกษามาก่อน โดยเน้นไปที่มิติทางประวัติศาสตร์และศึกษาโครงการ คจก. ในฐานะที่เป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการแสวงหาบทบาทใหม่ของกองทัพในช่วงหลังการสิ้นสุดของสงครามคอมมิวนิสต์

หลังสงครามต่อต้าน พคท. และการแสวงหาบทบาทใหม่ของกองทัพไทย

“ไม่เป็นการเพียงพออีกต่อไปที่จะมีความก้าวหน้าในการรับมือกับวาระทางการทูตตามประเพณีเดิม ประเด็นปัญหาใหม่ ๆ ที่ไม่เคยมีมาก่อนได้ปรากฏขึ้น ปัญหาพลังงาน ทรัพยากรสภาพแวดล้อม ประชากร การใช้อวกาศและทะเล ปัญหาเหล่านี้มีความสำคัญเท่ากับปัญหาความมั่นคงทางทหาร อุดมการณ์และการแก่งแย่งดินแดน ซึ่งโดยประเพณีแล้วปรากฏอยู่ในวาระทางการทูต”

เฮนรี คิสซิงเจอร์⁴

ในช่วงที่สถานการณ์ของสงครามเย็นหรือสงครามต่อต้านคอมมิวนิสต์มีแนวโน้มว่าจะสิ้นสุดลงในช่วงต้นทศวรรษ 2530 รัฐบาลในหลายประเทศ เริ่มตระหนักว่าบทบาทด้านความมั่นคงที่มีมาแต่เดิมหรือก็คือการทำสงครามโดยใช้กำลังทางทหารนั้น ไม่สอดคล้องกับความเปลี่ยนแปลงในสังคมสมัยใหม่อีกต่อไป เพราะมีหลายปัจจัยใหม่ ๆ ที่เริ่มทำลายความมั่นคงของรัฐ ตัวอย่างเช่น สิ่งแวดล้อมที่เสื่อมโทรม, ปัญหาแรงงานอพยพ, หรือการแข่งขันทางเศรษฐกิจระหว่างประเทศ เป็นต้น ดังนั้น จึงเป็นเรื่องเหมาะสมที่รัฐบาลจะต้องเริ่มหันมาให้ความสำคัญต่อบทบาทความมั่นคงใหม่ หรือบทบาทที่เกี่ยวข้องกับการบริหารจัดการปัจจัยที่คุกคามรัฐ ซึ่งมีมากกว่าปัจจัยด้านการทหารเท่านั้น⁵ ดังจะเห็นได้จาก ในองค์การสหประชาชาติ

¹ ตัวอย่าง ชัยอนันต์ สมุทวณิช และ กุสุมา สนิทวงศ์ ณ อยุธยา. (2546). *สิ่งแวดล้อมกับความมั่นคง: ความมั่นคงของรัฐกับความไม่มั่นคงของราษฎร*, พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: สถาบันนโยบายศึกษา.

² ตัวอย่าง อภิชาติ พันธเสน. (2535). *นโยบายและข้อเสนอในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้: ศึกษาจากประสบการณ์ของโครงการ คจก.* กรุงเทพฯ: บริษัท พี.เพรส จำกัด; Oliver Pye. (2005). *Khor Jor Kor: Forest Politics in Thailand*. Bangkok: White Lotus.

³ Puangthong Pawakapan. (2015). “Thai Junta Militarizes the Management of Natural Resources” in *ISEAS Perspective*, NO.47: p.1–8.

⁴ รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศแห่งสหรัฐอเมริกา (ค.ศ.1973–1977) อ้างจาก ชัยอนันต์ สมุทวณิช และ กุสุมา สนิทวงศ์ ณ อยุธยา. (2546). *สิ่งแวดล้อมกับความมั่นคงฯ*. หน้า 5.

⁵ อ่านรายละเอียดเพิ่มเติมใน สุรชาติ บำรุงสุข. (2558). *ความมั่นคงใหม่: ความเปลี่ยนแปลงและความท้าทาย*. กรุงเทพฯ: โครงการความมั่นคงศึกษา. หน้า 228–236.

(United Nation หรือ UN) ซึ่งเริ่มกลายมาเป็นหน่วยงานด้านสิทธิมนุษยชนที่มีความสำคัญในระดับนานาชาติ หรือในการเข้าไปให้ความช่วยเหลือด้านทรัพยากรของมนุษย์ในหลายประเทศ นอกจากองค์การสหประชาชาติ ก็ยังมีองค์การการค้าโลก (The World Trade Organization หรือ WTO) เพื่อเป็นหน่วยงานกลางสำหรับเจรจา หรือทำข้อตกลงทางการค้าระหว่างประเทศ เป็นต้น

เมื่อหันมาพิจารณาในกรณีของประเทศไทย จะเห็นได้ว่ารัฐบาลเองก็เริ่มให้ความสำคัญต่อบทบาทด้านความมั่นคงใหม่มากขึ้น โดยเฉพาะภายหลังจากที่สงครามกับ พคท. ได้สิ้นสุดลงเมื่อต้นทศวรรษ 2530 เช่นกัน โดยแนวนโยบายการแข่งขันทางเศรษฐกิจระหว่างประเทศ เป็นแนวนโยบายที่รัฐบาลไทยตั้งแต่ช่วงปลายทศวรรษ 2520 ให้ความสำคัญเป็นพิเศษ ดังจะเห็นได้จากช่วงปี พ.ศ.2529-2530 รัฐบาล พลเอกเปรม ติณสูลานนท์ (พ.ศ.2523-2531) ได้มีนโยบายพัฒนาท่าเรือน้ำลึกในบริเวณชายฝั่งทะเลตะวันออกซึ่งได้แก่ท่าเรือแหลมฉบัง (ชลบุรี) และท่าเรือมาบตาพุด (ระยอง) นโยบายพัฒนาท่าเรือน้ำลึกดังกล่าวมีความสำคัญ เพราะเป็นการพัฒนาธุรกิจการส่งออกซึ่งแต่เดิมมีอยู่จำกัดเพราะท่าเรือขนส่งมีเพียงที่คลองเตยเท่านั้น และเป็นการแสดงให้เห็นว่านับจากนี้ รัฐบาลไทยจะเปลี่ยนระบบเศรษฐกิจแบบอุตสาหกรรมทดแทนการนำเข้า มาสู่ระบบอุตสาหกรรมใหม่ (Newly Industrialized Country หรือ NIC) กล่าวคือจะส่งเสริมธุรกิจการแปรรูปและส่งออก เพื่อเตรียมความพร้อมไปสู่การเป็นศูนย์กลางทางเศรษฐกิจแห่งใหม่ในภูมิภาคเอเชีย¹ ขณะที่ในสมัยรัฐบาลของพลเอกชาติชาย ชุณหะวัณ (พ.ศ.2531-2534) การให้ความสำคัญต่อแนวนโยบายการแข่งขันทางเศรษฐกิจระหว่างประเทศ ยิ่งปรากฏชัดเจนมากขึ้น เมื่อรัฐบาลได้ประกาศใช้นโยบายเปลี่ยนสนามรบมาสู่สนามการค้า นโยบายดังกล่าวมีความสำคัญ เพราะเป็นนโยบายที่มุ่งเปิดการค้าเสรีกับประเทศในกลุ่มอินโดจีน (เวียดนาม, กัมพูชา, ลาว) ซึ่งแต่เดิมเป็นกลุ่มประเทศที่รัฐบาลไทยปิดกั้นเนื่องจากเป็นกลุ่มประเทศภายใต้การนำของพรรคคอมมิวนิสต์ นอกจากนั้น ธุรกิจการส่งออกก็ยังคงมีความสำคัญอย่างต่อเนื่อง มีแผนพัฒนาพื้นที่ชายฝั่งทะเลภาคใต้ (Southern Seaboard Development Plan) เพื่อเป็นเขตเศรษฐกิจและเขตการส่งออกแห่งใหม่ มีการส่งเสริมการลงทุนร่วมกับประเทศที่มีความก้าวหน้าทางเศรษฐกิจมาก่อนโดยเฉพาะประเทศญี่ปุ่น ขณะที่ผลิตภัณฑ์มวลรวมของประเทศ (Gross Domestic Product หรือ GDP) อยู่ในช่วงระหว่าง 11-13 เปอร์เซ็นต์²

ขณะที่กองทัพ เมื่อภารกิจหลักในการต่อสู้กับ พคท. ได้สิ้นสุดลงแล้ว กองทัพก็ได้อำนาจหันมาให้ความสนใจต่อบทบาทใหม่ๆ ในสังคมที่เกี่ยวข้องกับความมั่นคงใหม่ด้วย ทั้งที่ภายหลังจากสงครามกับ พคท. นั้นเป็นที่คาดหมายกันว่ากองทัพน่าจะลดบทบาทของตนเองให้เหลือเพียงเรื่องการรักษาความมั่นคงภายนอกหรือการรักษาอำนาจอธิปไตยจากประเทศภายนอก อันเป็นบทบาทดั้งเดิมและโดยตรงของกองทัพ เพราะในสมัยที่กองทัพทำสงครามกับ พคท. นั้น กองทัพมีบทบาทภายในประเทศอย่างกว้างขวางโดยเฉพาะบทบาทด้านการพัฒนาประเทศในฐานะที่เป็นยุทธศาสตร์ในการแย่งชิงฐานมวลชนไปจากฝ่าย พคท. เช่น การสร้างถนนหรือการจัดสรรที่ดินให้แก่ราษฎร เป็นต้น อย่างไรก็ตาม กองทัพกลับขยับขยายบทบาทในสังคมต่อไป ตัวอย่างเช่น บทบาทด้านสิทธิมนุษยชนซึ่งยังแบ่งได้อีกหลายเรื่องเช่นเรื่องแรงงานอพยพหรือเรื่องยาเสพติด, บทบาทการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมโดยเฉพาะการอนุรักษ์ป่าไม้ ซึ่งในกรณีหลังจะได้กล่าวถึงในภายหลัง

¹ อติพันธ์ พรหมพันธุ์ใจ. (2558). *การเมืองไทยในสมัยพลเอกเปรม ติณสูลานนท์: การบริหารจัดการทางการเมือง (พ.ศ.2523-2531)*. วิทยานิพนธ์ ร.ด. (รัฐศาสตร์). หน้า 175-179.

² ผาสุก พงษ์ไพจิตร; และ คริส เบเคอร์. (2546). *เศรษฐกิจการเมืองไทยสมัยกรุงเทพฯ*. เชียงใหม่: หน้า 190.

เป็นต้น¹ โดยกองทัพได้นำเอาเรื่องความมั่นคงใหม่ของรัฐมาเป็นเหตุผล ดังที่ พลเอกชวลิต ยงใจยุทธ ผู้บัญชาการทหารบก (พ.ศ. 2529-2533) ได้กล่าวว่าในสังคมสมัยใหม่ บทบาทของกองทัพนั้นจะ “ดูเพียงการพร้อมด้านกำลังเพียงอย่างเดียวไม่ได้ ความพร้อมครอบคลุมไปถึงปัญหาต่างๆมากมาย ความพร้อมรบในแง่ของคนทั่วไปคือการที่มีกำลังพล ยุทโธปกรณ์สำหรับต่อสู้กับศัตรูได้ ถ้ามองเฉพาะแคบ ๆ เช่นนี้ ขณะนี้ กองทัพยังไม่พร้อม ยังขาดอีกมาก”²

การปรับปรุงโครงสร้างการบริหารงานของกองอำนวยการรักษาความมั่นคงภายในราชอาณาจักร (กอ.รมน.) เมื่อต้นปี พ.ศ. 2530 ถือเป็นนโยบายหนึ่งเพื่อสนับสนุนให้กองทัพได้ขยายบทบาทในสังคมออกไปอย่างกว้างขวาง โดยที่บทบาทเหล่านั้นอาจไม่เกี่ยวข้องกับการทหาร ทั้งที่ กอ.รมน. นั้นเป็นหน่วยงานที่ก่อตั้งขึ้นมาเพื่อปราบปราม พคท. โดยเฉพาะ และน่าจะยุบหน่วยงานไปตั้งแต่ที่ พคท. ได้ล่มสลายไปแล้ว

หนึ่งในการปรับปรุงโครงสร้าง กอ.รมน. เพื่อให้กองทัพสามารถขยายบทบาทในสังคมได้มากขึ้น ก็คือการเปลี่ยนผู้อำนวยการ กอ.รมน. (ผอ.รมน.) จากเดิมที่เป็นผู้บัญชาการทหารบกมาเป็นนายกรัฐมนตรีนั่งในขณะนั้นก็คือพลเอกเปรม ติณสูลานนท์ การที่หัวหน้ารัฐบาลได้เข้ามาดำรงตำแหน่งเป็น ผอ.รมน. นั้นมีความสำคัญในแง่ที่ว่าต่อจากนี้ กองทัพสามารถปฏิบัติงานได้ทั้งงานด้านการทหารและงานของรัฐบาลควบคู่กันไปได้³ ดังที่พลเอกชวลิตได้ให้สัมภาษณ์ต่อสื่อมวลชนว่า ภายหลังการปรับปรุงโครงสร้างของ กอ.รมน. ในครั้งนี้ กอ.รมน. ก็จะได้เป็นหน่วยงานที่มีความกว้างขวางทั้งในแง่ความคิดและนโยบาย⁴

การปรับปรุงโครงสร้าง กอ.รมน. ในลักษณะที่ทำให้กองทัพสามารถปฏิบัติภารกิจในสังคมได้อย่างกว้างขวางเช่นนี้ ทำให้เกิดการวิพากษ์วิจารณ์จากสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรว่ากองทัพกำลังพยายามขยายอำนาจและบทบาทให้เหนือกว่ารัฐบาล แนวทางเช่นนี้เป็นสิ่งที่น่าวิตกกังวลยิ่งกว่าการที่กองทัพทำรัฐประหาร⁵ แต่การวิพากษ์วิจารณ์ที่นำมาสู่ความรุนแรงมากที่สุดคือช่วงต้นเดือนเมษายน พ.ศ. 2530 เมื่อหม่อมราชวงศ์คึกฤทธิ์ ปราโมช หัวหน้าพรรคกิจสังคมได้วิจารณ์ว่า พลเอกชวลิตและกองทัพต้องการปกครองประเทศในแบบรวมศูนย์อำนาจตามแนวทางของคอมมิวนิสต์ โดยทหารใน กอ.รมน. ได้ถูกแนวคิดของคอมมิวนิสต์ครอบงำไปก่อนแล้ว⁶ ซึ่งผลจากการวิจารณ์ของหม่อมราชวงศ์คึกฤทธิ์นี้ ส่งผลให้ทหารประมาณ 200 นาย ได้รวมตัวกันล้อมบ้านของหม่อมราชวงศ์คึกฤทธิ์และพยายามทำลายรั้วประตูเพื่อเข้าไปให้ถึงภายในบ้าน เนื่องจากทหารพรานไม่พอใจที่หม่อมราชวงศ์คึกฤทธิ์ได้วิพากษ์วิจารณ์กองทัพซึ่งเปรียบเสมือนเป็นบิดาผู้ให้กำเนิด ขณะที่พลเอกชวลิตให้สัมภาษณ์ต่อสื่อมวลชนว่าการกระทำของทหารพรานเป็นสิ่งที่ยอมรับได้⁷

1 กองทัพได้รับบุถึงบทบาทต่างๆ ของกองทัพภายหลังสงครามเย็นไว้ได้แก่ บทบาทการส่งเสริมการปกครองในระบอบประชาธิปไตย อันมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข, บทบาทด้านสิทธิมนุษยชน, บทบาทการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม, บทบาทการพัฒนาประเทศ, บทบาทการช่วยเหลือประชาชน, บทบาทการใช้สื่อมวลชนและการประชาสัมพันธ์, บทบาทด้านสังคมจิตวิทยา, และ บทบาทการปฏิบัติการรักษาสันติภาพร่วมกับองค์การสหประชาชาติ อ้างจาก กรมกิจการพลเรือนทหารบก. (2537). 12 ปี กร.ทบ. (2537). กรุงเทพฯ: กรมกิจการพลเรือนทหารบก. หน้า 14.

2 ชวลิตกระซิบอีก 2 วัน ทหารมีข่าวดีมาบอก. (2530, 3 กุมภาพันธ์). มติชน.

3 กองทัพบก. (2538). กองทัพบกในรอบสี่สิบปี. หน้า 192.

4 บุญกลม ดงบังสถาน และ ตึก วิถีวรรณ. (ม.ป.ป.). ชายคนนี้ชื่อชวลิต: แนวคิดที่ไม่เคยเปลี่ยน. หน้า 94.

5 โฉมใหม่ กอ.รมน. อันตรายอำนาจลับฟ้าซ่อนรัฐบาล. (2530, 7 มีนาคม). มติชน.

6 คึกฤทธิ์ซ่าและชวลิต คอมมิวนิสต์ชนิดใหม่. (2530, 2 เมษายน). มติชน.

7 นุกบ้านคึกฤทธิ์. (2530, 6 เมษายน). มติชน.

การวิพากษ์วิจารณ์กองทัพถึงความพยายามที่จะแสวงหาบทบาทใหม่ในสังคมภายหลังสิ้นสุดสงครามกับ พคท. เช่น การปรับปรุงโครงสร้าง กอ.รมน. นั้น จบลงด้วยการที่หม่อมราชวงศ์คึกฤทธิ์และกองทัพเจรจาเพื่อยุติความขัดแย้งต่อกัน และนับจากนั้นมา ความพยายามของกองทัพในการแสวงหาบทบาทใหม่ในสังคม โดยนำเอาเรื่องความมั่นคงใหม่ของรัฐมาเป็นเหตุผลในการแสวงหา จึงยังคงดำเนินต่อไป และหนึ่งในบทบาทใหม่ที่กองทัพให้ความสำคัญด้วยก็คือการอนุรักษ์ป่าไม้

การอนุรักษ์ป่าไม้และกองทัพ

การอนุรักษ์ป่าไม้ถือเป็นหนึ่งในหัวข้อความมั่นคงใหม่ของรัฐและมีได้เกี่ยวข้องกับการทหาร การอนุรักษ์ป่าไม้ในฐานะที่เป็นหนึ่งในหัวข้อความมั่นคงใหม่ของรัฐนั้นมีมาตั้งแต่ช่วงทศวรรษ 2510 เมื่อกระแสอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม (Environmentalism) โดยเฉพาะในประเทศฝั่งตะวันตก ได้เติบโตขึ้นอย่างมากในหมู่ประชาชน จนถึงระดับที่สามารถรวมตัวกันเป็นขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคม (Social Movement) อีกขบวนการหนึ่ง ซึ่งการที่กระแสการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมมีความเติบโตขึ้น ก็มีความสืบเนื่องมาจากการตระหนักถึงปัญหาการทำสงครามเวียดนามที่ก่อให้เกิดความเสียหายแก่ทรัพยากรธรรมชาติอย่างรุนแรง โดยเฉพาะการทิ้งระเบิดหรือการปล่อยสารพิษจากเฮลิคอปเตอร์ลงสู่พื้นที่เป้าหมายเช่นพื้นที่ป่าไม้¹ และในเวลาต่อมา การตระหนักถึงปัญหาดังกล่าวก็ได้รับการขยายความให้รวมไปถึงปัญหาเรื่องการพัฒนาประเทศซึ่งก่อให้เกิดการใช้ประโยชน์และสร้างความเสียหายต่อทรัพยากรธรรมชาติไปเป็นจำนวนมาก

กระแสการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมขยายตัวมาถึงภาครัฐและขยายมาสู่ในระดับสากลหรือในระดับระหว่างประเทศ ในกรณีหลังนั้นจะเห็นได้เมื่อองค์การสหประชาชาติหรือองค์การระหว่างประเทศองค์กรอื่น ๆ เริ่มมีการจัดประชุมและทำรายงานถึงปัญหาเรื่องสิ่งแวดล้อมที่เสื่อมโทรมบ่อยครั้งขึ้น โดยในที่สุด องค์กรเหล่านี้ก็มีความคิดเห็นว่าเป็นปัญหาสิ่งแวดล้อมนั้นควรจะเป็นหนึ่งในเรื่องความมั่นคงใหม่ของรัฐและรัฐบาลต้องหาวิธีแก้ไขตั้งที่รายงานฉบับหนึ่งได้ระบุไว้ว่า “ความคิดทั้งหมดเกี่ยวกับความมั่นคงดังที่เข้าใจกันมาเป็นประเพณีในแง่ของการคุกคามอธิปไตยของชาติทางการเมืองและการทหาร ต้องขยายรวมไปถึงผลกระทบจากความกดดันต่อสิ่งแวดล้อมที่ทวีขึ้น ทั้งในระดับท้องถิ่น ระดับชาติ ระดับภูมิภาคและระดับโลก ไม่มีหนทางที่จะแก้ความไม่มั่นคงทางสิ่งแวดล้อมด้วยการทหาร”²

ขณะเดียวกันเมื่อพิจารณาถึงประเทศไทย การอนุรักษ์ป่าไม้ในฐานะที่เป็นหนึ่งในหัวข้อความมั่นคงใหม่ของรัฐก็มีที่มาจากกระแสการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมที่ขยายตัวในช่วงทศวรรษ 2510 เช่นเดียวกัน ปัจจัยหนึ่งที่ทำให้กระแสดังกล่าวขยายตัวได้ ส่วนหนึ่งเป็นผลสืบเนื่องมาจากการที่ประชาชนเริ่มมองเห็นอย่างชัดเจนถึงความเสื่อมโทรมของทรัพยากรธรรมชาติจากการที่รัฐบาลมุ่งเน้นนโยบายพัฒนาประเทศมาตั้งแต่ทศวรรษ 2500 โดยในปี พ.ศ. 2514 มีประชาชนรวมกลุ่มประท้วงการสร้างเขื่อนบนอุทยานแห่งชาติเขาใหญ่³ พ.ศ. 2515 มีประชาชนรวมกลุ่มวิพากษ์วิจารณ์ถึงปัญหาแม่น้ำแม่กลองเน่าเสีย พ.ศ. 2516 มีประชาชนรวมกลุ่มวิพากษ์วิจารณ์และประท้วงถึงการที่เจ้าหน้าที่รัฐเข้าป่าเพื่อไปล่าสัตว์ป่าที่ทุ่งใหญ่นเรศวร เป็นต้น⁴ และภายหลังทศวรรษ 2510 กระแสการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมก็ยังคงขยายตัวอย่างต่อเนื่อง ดังเห็นได้จากในทศวรรษ 2520 เมื่อมีประชาชนจำนวนมากรวมกลุ่มกันประท้วงโครงการสร้างเขื่อนน้ำโจน จังหวัดกาญจนบุรี อยู่เป็นเวลาหลายปีจนเป็นผลให้

¹ J.R. McNeill and Corinna R. Unger. (2013). *Environmental Histories of the Cold war*. p.11.

² ชัยอนันต์ สมุทวณิช; และ กุสุมา สนิทวงศ์ ณ อยุธยา. (2546). *สิ่งแวดล้อมกับความมั่นคงฯ*, หน้า 7.

³ กิตติพงษ์ สุชาติ และคณะ. (2519). *อุทยานแห่งชาติเขาใหญ่*. หน้า 134.

⁴ อรรถจักร์ สัตยานุรักษ์. (2545). *นิเวศประวัติศาสตร์: פרמแดนความรู้*. หน้า 31.

รัฐบาลต้องยุติโครงการไปในที่สุด หรือในทศวรรษ 2530 เมื่อ พ.ศ. 2532 ซึ่งประชาชนสามารถรวมกลุ่มเรียกร้องให้รัฐบาลยุติการให้สัมปทานป่าไม้แก่บริษัทภาคเอกชนทั้งหมดภายหลังจากเกิดน้ำป่าไหลหลากเข้ามาทำลายหลายหมู่บ้านในภาคใต้จนส่งผลให้มีผู้เสียชีวิตเป็นจำนวนมากเมื่อ พ.ศ. 2531 นอกจากนี้ใน พ.ศ. 2533 ชาวกรรมาต์วายของสืบ นาคะเสถียร เจ้าหน้าที่กรมป่าไม้ เนื่องจากได้รับแรงกดดันจากกลุ่มผู้มีอิทธิพลในการตัดไม้ทำลายป่า ก็ยิ่งทำให้กระแสการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมมีสูงขึ้น มีการก่อตั้งมูลนิธิสืบ นาคะเสถียร เพื่อเป็นองค์กรด้านอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมอีกองค์กรหนึ่ง นอกจากนี้ ยังมีเพลงเป็นจำนวนมากในช่วงนั้นที่สะท้อนให้เห็นถึงการเรียกร้องให้ทุกฝ่ายในสังคมให้ความสำคัญต่อการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม¹

ทางด้านรัฐไทยภายหลังจากสิ้นสุดสงครามกับ พคท. ในช่วงต้นทศวรรษ 2530 แล้ว กระแสการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมก็ได้เป็นที่สนใจของรัฐ รัฐบาลมีความเห็นด้วยที่ว่า การอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมควรถือเป็นหนึ่งในเรื่องความมั่นคงใหม่ของรัฐหรือ “ระเบียบใหม่ของโลก” และทุกฝ่ายต้องให้ความสำคัญอย่างจริงจัง² กล่าวเฉพาะในกรณีการอนุรักษ์ป่าไม้นั้น ดังจะเห็นได้จากความพยายามของรัฐบาลและกรมป่าไม้ที่จะขยายพื้นที่ป่าสงวนให้ครอบคลุมทั่วประเทศมากยิ่งขึ้นโดยเฉพาะพื้นที่ที่เคยเป็นเขตสู้รบระหว่างรัฐและ พคท. โดยการสงวนป่าของฝ่ายรัฐบาลนั้น นอกจากเพื่อความมั่นคงทางด้านสิ่งแวดล้อมแล้ว ยังเพื่อรองรับกับการขยายตัวของอุตสาหกรรม โดยเฉพาะการส่งเสริมให้มีการปลูกต้นยูคาลิปตัสเพื่อรองรับการขยายตัวของอุตสาหกรรมกระดาษจนก่อให้เกิดความขัดแย้งกับราษฎรในพื้นที่³ นอกจากนี้ รัฐบาลยังได้ประกาศใช้นโยบายป่าไม้แห่งชาติ พ.ศ. 2528 โดยกำหนดให้พื้นที่ป่าไม้มืออยู่ร้อยละ 40 จากทั่วประเทศ เป็นพื้นที่ป่าอนุรักษ์อยู่ร้อยละ 15 และปรับให้เป็นร้อยละ 25 ในเวลาต่อมา สำหรับสัดส่วนที่เหลือจะเป็นป่าสำหรับปลูกสวนป่าเศรษฐกิจ

ในบรรดาหน่วยงานภาครัฐที่ให้ความสำคัญต่อบทบาทการอนุรักษ์ป่าไม้นั้น ยังรวมไปถึงกองทัพซึ่งกำลังแสวงหาบทบาทใหม่ในสังคมภายหลังภารกิจหลักในเรื่องการต่อต้าน พคท. ได้สิ้นสุดลงเช่นกัน โดยจากข้อเท็จจริง กองทัพเริ่มเกี่ยวข้องกับเรื่องการอนุรักษ์ป่าไม้มาตั้งแต่ช่วงทศวรรษ 2520 เป็นอย่างน้อย แต่เหตุผลของการเข้าไปเกี่ยวข้องก็มักเพื่อการปราบปราม พคท. มากกว่า ดังจะเห็นได้จากในสมัยที่พลเอกเปรม ติณสูลานนท์ ดำรงตำแหน่งเป็นผู้อำนวยการทหารบก (พ.ศ.2521-2524) มีคำสั่งให้กองทัพปิดป่าในหลายพื้นที่ แต่ก็ยังเป็นคำสั่งที่มีวัตถุประสงค์หลักเพื่อให้สะดวกต่อการทำสงครามกับ พคท.⁴ อีกทั้งการอนุรักษ์ป่าไม้ของกองทัพในช่วงดังกล่าว ยังปรากฏเพียงในบางพื้นที่และยังขึ้นอยู่กับนโยบายของผู้บัญชาการภาคแต่ละนาย ในช่วงดังกล่าว กองทัพภาคที่ 4 (ภาคใต้) ซึ่งนำโดยพลเอกหาญ ลีลานนท์ มีความโดดเด่นในเรื่องการอนุรักษ์ป่าไม้มากที่สุด โดยในกองทัพภาคที่ 4 จะให้ความสำคัญต่อการปราบปรามนายทุน ชำราชากร และกลุ่มผู้ก่อการร้าย ที่ใช้อิทธิพลของตนเพื่อลักลอบทำไม้เถื่อนจนเป็นเหตุให้เกิดความไม่เป็นที่ธรรมในสังคมและนำมาสู่การเติบโตของ พคท. ในที่สุด⁵

จนกระทั่งเมื่อสถานการณ์สงครามต่อต้านคอมมิวนิสต์สิ้นสุดในช่วงต้นทศวรรษ 2530 กองทัพ

¹ ดูตัวอย่างได้ใน บอน บอระเพ็ด. 10 บทเพลงอนุรักษ์ธรรมชาติแต่ป่า-แต่สัตว์ที่ไม่ไปถึงตอมสำนึกของนักล่าสัตว์ใจทราม. สืบค้นจาก <https://mgronline.com/entertainment/detail/9610000012530> (สืบค้นเมื่อ 11 ตุลาคม 2562.)

² โลกนั้นจะน่าอยู่ขึ้น. (2534). เสรีภาพ. 2: 14.

³ ผาสุก พงษ์ไพจิตร และ คริส เบเกอร์. (2557). ประวัติศาสตร์ไทยร่วมสมัย. หน้า 321.

⁴ วารสารมหาดไทย (2521, พฤษภาคม). บทสัมภาษณ์พลเอกเปรม ติณสูลานนท์. มหาดไทย. 2(31): 23. แต่พลเอกเปรมมิได้ระบุว่าปิดที่ใดบ้าง.

⁵ หาญ ลีลานนท์. (ม.ป.ป.). แม่ทัพหาญพูด. หน้า 25-30.

จึงเริ่มหันมาให้ความสำคัญต่อบทบาทการอนุรักษ์ป่าไม้ในฐานะที่เป็นเรื่องความมั่นคงใหม่อย่างจริงจัง ดังที่กล่าวถึงข้างต้น ในปี พ.ศ.2528 คณะรัฐมนตรีได้มีมติเห็นชอบให้กองทัพมีหน้าที่ปกป้องผืนป่าเพื่อความมั่นคงโดยที่ไม่ต้องขอความเห็นชอบจากรัฐบาล¹ และจนตลอดช่วงทศวรรษ 2530 กองทัพเริ่มรณรงค์ให้ประชาชนเห็นว่ากองทัพสมควรปฏิบัติภารกิจภายในประเทศต่อไปโดยเฉพาะภารกิจด้านการอนุรักษ์ป่าไม้เพื่อความมั่นคง ในปี พ.ศ.2533 พลเอกสุนทร คงสมพงษ์ ผู้บัญชาการทหารสูงสุด (พ.ศ.2533-2534) ได้กล่าวในงานสัมมนาวิชาการด้านความมั่นคงว่าถึงแม้ภัยคุกคามความมั่นคงของรัฐคือ พคท. ได้สิ้นสุดลง และทำให้กองทัพไม่น่าที่จะมีภารกิจภายในประเทศอื่นใด แต่กองทัพมีหลักการใหม่ว่า “ความมั่นคงของชาติไม่สามารถตั้งอยู่บนผืนแผ่นดินที่แตกกระแหง หากต้องตั้งอยู่บนผืนแผ่นดินที่เขียวชอุ่มชุ่มชื้นและประชาชนมีความกินดีอยู่ดี”² นอกจากนี้ เมื่อพิจารณาจากสิ่งตีพิมพ์ของกองทัพที่เกี่ยวข้องกับการยุทธศาสตร์และความมั่นคง ก็พบว่าในช่วงเวลาเดียวกัน สิ่งตีพิมพ์เหล่านี้ก็มักเน้นย้ำในเรื่องที่คล้ายกับสิ่งที่พลเอกสุนทรกล่าวอยู่บ่อยครั้ง ดังจะเห็นได้จากในวารสารรายปีเรื่องใจถึงใจ ของสำนักงานสารนิเทศกองบัญชาการทหารสูงสุด โดยในช่วงระหว่าง พ.ศ.2535-2546 มีบทความที่เกี่ยวข้องกับสิ่งแวดล้อมและป่าไม้อย่างน้อย 140 เรื่อง และโดยเฉลี่ยเล่มละประมาณ 5-10 เรื่อง โดยเนื้อหาในบทความแทบมิได้มีความแตกต่างกัน โดยจะเป็นการกล่าวถึงความสำคัญของสิ่งแวดล้อมและป่าไม้ในฐานะที่เป็นความมั่นคงของรัฐซึ่งไม่สามารถปล่อยปละละเลยไปได้ และกองทัพก็ได้ตระหนักถึงความสำคัญดังกล่าวและได้มีการจัดทำโครงการเพื่อการอนุรักษ์อย่างต่อเนื่อง³

จากความพยายามของกองทัพที่จะรณรงค์ให้บทบาทการอนุรักษ์ป่าไม้เป็นบทบาทที่สำคัญของกองทัพ กองทัพจึงได้เริ่มจัดทำโครงการอนุรักษ์ป่าไม้หลายโครงการโดยครอบคลุมทุกภูมิภาคของประเทศ ตัวอย่างเช่น ในปี พ.ศ.2530 กองทัพภาคที่ 2 (ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ) และ กอ.รมน. ได้จัดทำโครงการอีสานเขียว โครงการนี้มุ่งฟื้นฟูและสร้างผืนดินในภูมิภาคตะวันออกเฉียงเหนือให้มีความอุดมสมบูรณ์, ในปี พ.ศ.2530 กองทัพภาคที่ 3 (ภาคเหนือ) และ กอ.รมน. ได้จัดทำโครงการพัฒนาดอยสูง-ดอยยาว-ดอยผาหม่น (จังหวัดเชียงราย) และโครงการพัฒนาดอยผาจิ (จังหวัดพะเยา) จนกระทั่งในปี พ.ศ.2531 ยังได้มีการจัดทำโครงการพัฒนาภูซัด-ภูเมียง-ภูสอยดาว (จังหวัดพิษณุโลก) โครงการทั้งหมดนี้มุ่งฟื้นฟูสภาพป่าและพัฒนาคุณภาพชีวิตชาวเขาภายหลังจากการทำสงครามกับ พคท. ได้สิ้นสุดลง ในปี พ.ศ.2530 กองทัพภาคที่ 4 (ภาคใต้) และ กอ.รมน. ได้จัดทำโครงการฮาร์ปปีนบารูเพื่อมุ่งพิทักษ์ทรัพยากรของราษฎรในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้อันรวมถึงทรัพยากรป่าไม้ ขณะที่ในปี พ.ศ.2532 ยังได้จัดทำโครงการลุ่มน้ำปากพนังเพื่อมุ่งฟื้นฟูป่าชายเลนในจังหวัดนครศรีธรรมราช⁴ ในปี พ.ศ.2536 กองทัพภาคที่ 1 (ภาคกลาง, ภาคตะวันตกและภาคตะวันออก) ได้จัดทำโครงการอนุรักษ์ป่ารอยต่อ 5 จังหวัดภาคตะวันออก (จังหวัดฉะเชิงเทรา,

¹ มติถูกยกเลิกในเวลาต่อมาเพราะพบว่านายทหารบางนายฉวยโอกาสในการร่วมมือกับนายทุนเพื่อแสวงหาผลประโยชน์ในพื้นที่ป่าไม้ อ้างจาก ผาสุก พงษ์ไพจิตร, และ คริส เบเคอร์. (2546). *เศรษฐกิจการเมืองไทยสมัยกรุงเทพฯ*. หน้า 97, 113.

² สุนทร คงสมพงษ์. (2533). “ทหารไทยในทศวรรษหน้า,” ใน *ทหารกับการเมืองไทย: ความสัมพันธ์ระหว่าง ‘ทหาร-พลเรือน’ ประชาธิปไตยและความมั่นคงแห่งชาติ*. หน้า 39.

³ อ่านรายละเอียดเพิ่มเติมใน กองบัญชาการทหารสูงสุด. (ม.ป.ป.). *ใจถึงใจ*. กรุงเทพฯ: สำนักงานสารนิเทศ กองบัญชาการทหารสูงสุด.

⁴ กองทัพบก. (2538). *กองทัพบกในรอบสี่สิบปี*. หน้า 192-194.

จังหวัดชลบุรี, จังหวัดระยอง, จังหวัดจันทบุรี, และจังหวัดสระแก้ว) ภายหลังจากปิดป่ามาเป็นเวลาหลายปี เพื่อใช้เป็นสถานที่ในการทำสงครามกับ พคท. โดยโครงการนี้ยังได้รับการสนับสนุนจากสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถด้วย¹

นอกจากนั้น ยังมีอีกโครงการหนึ่งซึ่งกองทัพได้จัดทำ นั่นก็คือโครงการจัดสรรที่ดินทำกินแก่ผู้ยากไร้ในพื้นที่ป่าสงวนเสื่อมโทรม หรือ คจก. ซึ่งเริ่มขึ้นเมื่อ พ.ศ. 2534 โดยเป็นโครงการที่มุ่งอพยพราษฎรออกจากพื้นที่ป่าสงวน ดังที่จะได้กล่าวถึงในหัวข้อถัดไป

กองทัพ กับ โครงการ คจก.: จากการจัดสรรที่ดินในเขตป่าสงวนให้แก่ราษฎรเพื่อจูงใจมิให้ราษฎรเข้าร่วมกับฝ่ายพคท. สู่ การอพยพราษฎรออกจากพื้นที่โดยให้เหตุผลเพื่อการอนุรักษ์

ในสมัยที่กองทัพยังคงทำสงครามกับ พคท. หรือในที่นี้คือช่วงก่อนทศวรรษ 2530 กองทัพมีบทบาทในการจัดสรรที่ดินในพื้นที่ป่าสงวนให้แก่ราษฎรเพื่อจูงใจมิให้ราษฎรเข้าร่วมกับฝ่าย พคท. ซึ่งผลจากการที่กองทัพได้จัดสรรที่ดินในเขตป่าสงวนให้แก่ราษฎรในช่วงเวลาก่อนที่สงครามกับ พคท. จะสิ้นสุดลงนั้น ก็พบว่าในพื้นที่ป่าสงวนทั่วประเทศ มีจำนวนหมู่บ้านเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่องและมีแนวโน้มว่าจะเพิ่มขึ้นต่อไปกระทั่งภายหลังสิ้นสุดสงคราม ดังที่ ชัยอนันต์ สมุทวณิช และกฤษมา สนิทวงศ์ ณ อยุธยา ได้แสดงตารางแสดงสถิติจำนวนหมู่บ้านในป่าสงวนช่วงระหว่าง พ.ศ. 2527-2531 ต่อไปนี้

ตารางที่ 1 จำนวนหมู่บ้านในพื้นที่ป่าสงวนระหว่าง พ.ศ. 2531-2527

ภูมิภาค	พ.ศ. 2527	พ.ศ. 2531
เหนือ	10,727	11,569
ตะวันออกเฉียงเหนือ	22,513	24,320
ตะวันออก	3,636	3,793
กลาง	9,224	9,580
ใต้	6,069	6,976
รวม	48,533	52,503

ที่มา: ชัยอนันต์ สมุทวณิช; และ กฤษมา สนิทวงศ์ ณ อยุธยา. (2546). *สิ่งแวดล้อมกับความมั่นคงฯ*. หน้า 86.

จากตารางข้างต้นเป็นการยืนยันว่าในพื้นที่ป่าสงวนของประเทศไทยนั้น มีจำนวนหมู่บ้านเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่องโดยเฉพาะในภาคตะวันออกเฉียงเหนือซึ่งมีจำนวนเพิ่มและสูงมากที่สุด อย่างไรก็ตาม เมื่อสถานการณ์ของสงครามกับ พคท. ได้สิ้นสุดลง และขณะที่กองทัพได้เริ่มต้นบทบาทใหม่ในสังคมคือการอนุรักษ์ป่าไม้แล้วนั้น แนวคิดของกองทัพที่จะเปิดโอกาสให้ราษฎรได้อาศัยและใช้ประโยชน์ในป่าสงวนเหมือนในอดีตจึงเริ่มลดน้อยลง² กองทัพเริ่มมีความคิดเห็นว่ารราษฎรในพื้นที่ป่าไม้เป็นอุปสรรคต่อการอนุรักษ์³ ดังนั้น

¹ กองทัพภาคที่ 1. (2547). *พระมหากษัตริย์คุณ: โครงการพระราชดำรินในพื้นที่กองทัพภาคที่ 1*. หน้า 163-164.

² นอกจากว่าพื้นที่นั้นยังคงมีความสำคัญทางยุทธศาสตร์การสู้รบเช่นในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้.

³ และยังอาจรวมถึงเป็นอุปสรรคต่อกองทัพเมื่อกองทัพต้องการแสวงหาผลประโยชน์ระหว่างการจัดทำโครงการ.

ในปี พ.ศ.2534 กองทัพอากาศเริ่มโครงการจัดสรรที่ดินทำกินแก่ผู้ยากไร้ในพื้นที่ป่าสงวนเสื่อมโทรม (คจก.) เพื่อมุ่งอพยพราษฎรออกจากพื้นที่ป่าสงวน และอาจถือได้ว่าเป็นโครงการอนุรักษ์ป่าไม้ของกองทัพแรก ๆ ที่กองทัพให้ความสำคัญต่อภารกิจดังกล่าว

คจก. เป็นโครงการที่นำเสนอโดยทหารใน กอ.รมน. ภาคที่ 2 (ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ) ซึ่งนำโดย พลเอกอิสระพงศ์ หนุนภักดี ผู้ช่วยผู้บัญชาการทหารบก และกลุ่มเพื่อนร่วมรุ่นโรงเรียนนายร้อยพระจุลจอมเกล้า (จปร.) รุ่นที่ 5 เช่น พลเอกสุจินดา คราประยูร, พลเอกวิมล วงศ์วานิช ซึ่งต่อมารู้จักกันในชื่อวาคณะรักษาความสงบเรียบร้อยแห่งชาติ (รสช.) ภายหลังจากพวกเขา นำกองทัพอากาศรัฐประหารรัฐบาลของพลเอกชาติชาย ชุณหะวัณ เมื่อเดือนกุมภาพันธ์ พ.ศ.2534 โดยโครงการ คจก. นั้น เริ่มได้รับการเสนอต่อรัฐบาล พลเอกชาติชายในเดือนมีนาคม พ.ศ.2533 ซึ่งตามเอกสารข้อเสนอของโครงการ คจก. นั้น ได้ระบุว่าโครงการ คจก. มีวัตถุประสงค์เพื่อให้กองทัพ เป็นแกนนำในการแก้ปัญหาความมั่นคงทางด้านสิ่งแวดล้อมโดยการมุ่งฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติในพื้นที่ป่าสงวน ซึ่งในการฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติในพื้นที่ป่าสงวน จะมีการอพยพราษฎรออกจากพื้นที่ป่าสงวนด้วย โดยในโครงการ คจก. จะแบ่งพื้นที่ป่าสงวนเป็น 4 ส่วน พื้นที่ส่วนที่หนึ่งจะเป็นพื้นที่ที่ได้รับการควบคุมไม่ให้มีการเข้าไปใช้ประโยชน์, พื้นที่ส่วนที่สองและพื้นที่ส่วนที่สามจะเป็นพื้นที่ที่จัดสรรให้ราษฎรเข้าไปใช้ประโยชน์ได้ในระดับหนึ่ง แต่มีเงื่อนไขว่าราษฎรจะต้องใช้ประโยชน์ในด้านของการปลูกพืชที่ให้ผลผลิตเร็ว และการปลูกไม้พันธุ์ดีก็ตาม จะต้องได้รับความเห็นชอบจากกรมป่าไม้และกระทรวงมหาดไทย, และสำหรับพื้นที่ส่วนที่สี่จะเป็นพื้นที่ที่จัดสรรให้บริษัทภาคเอกชนเข้าทำสวนป่าเศรษฐกิจ¹ โดยโครงการ คจก. จะเริ่มดำเนินการในภาคตะวันออกเฉียงเหนือก่อนที่จะขยายไปสู่ภูมิภาคอื่น ๆ ในอนาคต

โครงการ คจก. ได้รับการนำมาปฏิบัติอย่างเป็นทางการก็เมื่อต้นปี พ.ศ.2534 หรือภายหลังจากที่ นายทหารกลุ่ม จปร. 5 ได้จัดตั้งคณะทหาร รสช. เพื่อทำการรัฐประหารรัฐบาลพลเอกชาติชาย โดยเมื่อทหารกลุ่ม รสช. ได้ทำการรัฐประหารแล้ว พวกเขาก็นำโครงการ คจก. มาดำเนินการต่อไป และเมื่อโครงการ คจก. ได้รับการนำมาปฏิบัติที่นั้น กองทัพอากาศก็ได้สร้างความขัดแย้งต่อประชาชนจนนำมาสู่การวิพากษ์วิจารณ์กองทัพในทางลบเป็นอย่างมาก เพราะโครงการนี้เป็นภาระละเมิดสิทธิมนุษยชนของราษฎรที่อาศัยอยู่ในป่ามาก่อน นอกจากนั้น ที่ดินที่กองทัพจัดสรรให้ใหม่แก่ราษฎรก็ไม่ได้มีความชัดเจนว่าจะเป็นที่ใด และอาจทับซ้อนกับเจ้าของพื้นที่เดิมซึ่งยังคงอาศัยอยู่ด้วย อย่างไรก็ตาม ปัญหาของโครงการ คจก. ที่เกิดขึ้นโดยเฉพาะจากความขัดแย้งระหว่างกองทัพและราษฎรซึ่งอาศัยอยู่ในป่าสงวนมาก่อนนั้น ส่วนหนึ่งยังเกิดมาจากการที่กองทัพได้ปรับบทบาทของตนเองภายหลังจากการทำสงครามกับ พคท. ได้สิ้นสุดลง นั่นก็คือการปรับบทบาทของตนเองมาเป็นนักอนุรักษ์ป่าไม้ ทั้งที่ก่อนหน้านี้ กองทัพเป็นผู้จัดสรรที่ดินทำกินในเขตป่าไม้ให้ราษฎรเหล่านั้น เพื่อจูงใจราษฎรมิให้เข้าร่วมกับฝ่าย พคท. ดังที่เจ้าหน้าที่โครงการฟื้นฟูชีวิตและธรรมชาติคนหนึ่งได้กล่าวไว้ว่า ปัญหาความขัดแย้งระหว่างกองทัพและราษฎรในป่าสงวนที่เกิดขึ้นในโครงการ คจก. นั้น กองทัพ “คงไม่กล้าปฏิเสธได้ว่า เคยมีนโยบายให้ราษฎรบุกรุกป่าเพื่อความมั่นคง”² ดังนั้น เมื่อกองทัพปรับบทบาทมาเป็นนักอนุรักษ์ป่า

¹ อ่านรายละเอียดเพิ่มเติมใน กองอำนวยการรักษาความมั่นคงภายในราชอาณาจักร. บันทึกข้อความ (สำเนา) เรื่อง การจัดที่ดินทำกินในพื้นที่ป่าสงวนเสื่อมโทรมให้กับราษฎรผู้ยากไร้ที่เข้าไปใช้ประโยชน์ (25 มีนาคม 2533) และ กองอำนวยการรักษาความมั่นคงภายในราชอาณาจักร. นร 5100/224 เรื่อง โครงการจัดที่ดินทำกินกับราษฎรผู้ยากไร้ในพื้นที่ป่าสงวนเสื่อมโทรมภาคตะวันออกเฉียงเหนือ (11 กรกฎาคม 2533) ได้ใน อภิขัย พันธเสน. (2535). *นโยบายและข้อเสนอในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ฯ*. ภาคผนวก ก1-1 ถึง ก2-2.

² พระประจักษ์ลุ้ย แฉ จนท.รัฐ งามป่า. (2534, 14 กันยายน). *มติชน*.

และจัดโครงการอพยพราษฎรออกจากป่าภายหลังเรื่องภัยความมั่นคงของรัฐคือ พคท. ได้หมดสิ้นลงแล้วเช่นนี้ จึงย่อมก่อให้เกิดปัญหาความขัดแย้งขึ้น

ในพื้นที่ป่าสงวนดงใหญ่ จังหวัดบุรีรัมย์ น่าจะเป็นกรณีสำคัญที่แสดงให้เห็นประเด็นข้างต้นได้ ป่าสงวนดงใหญ่นั้นอยู่ในช่วงบริเวณดงอำเภอปะคำและอำเภอละหานทราย จังหวัดบุรีรัมย์ ป่าสงวนดงใหญ่ เป็นพื้นที่ที่มีราษฎรเข้าอยู่อาศัยมาตั้งแต่ก่อนที่กรมป่าไม้จะประกาศให้เป็นป่าสงวนเมื่อปี พ.ศ.2502 และยังมีแนวโน้มที่จะมีราษฎรเข้ามาอาศัยเพิ่มขึ้น ซึ่งตามปกติแล้ว กรมป่าไม้จะต้องดำเนินมาตรการอพยพราษฎร ออกจากพื้นที่ในทันที อย่างไรก็ตาม กองทัพอากาศที่ 2 (ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ) ได้เจรจาให้กรมป่าไม้อนุญาต ให้กองทัพจัดสรรพื้นที่ป่าบางส่วนให้แก่ราษฎร เนื่องจากกองทัพพบว่าป่าสงวนดงใหญ่เป็นฐานที่มั่นสำคัญของ พคท. ดังนั้น กองทัพจึงต้องการจูงใจราษฎรมิให้เข้าร่วมกับฝ่าย พคท. และยิ่งช่วยลดการขยายฐานที่มั่น ของ พคท. ด้วย ในปี พ.ศ.2523 กองทัพอากาศที่ 2 เจริญกับกรมป่าไม้สำเร็จ และได้จัดทำโครงการพัฒนาพื้นที่ ป่าสงวนดงใหญ่ โดยในโครงการดังกล่าว ทางกองทัพได้จัดสรรที่ดินทำกินไว้ให้แก่ราษฎรประมาณ 100,000 ไร่ แต่จะไม่มีกรรมสิทธิ์ที่ดินให้¹

อย่างไรก็ตาม ถึงแม้การจัดสรรที่ดินทำกินในป่าสงวนดงใหญ่จะมีได้มีการมอบกรรมสิทธิ์ที่ดินให้ แต่ก็ดูเหมือนว่าทางราษฎรก็ตอบรับโครงการนี้เป็นอย่างดี โดยทางกองทัพได้มีเงื่อนไขเพียงว่าราษฎรเหล่านั้น จะต้องรวมตัวกันจัดตั้งกองกำลังต่อต้าน พคท. เป็นการตอบแทนด้วย ซึ่งหากเป็นเช่นนั้น กองทัพก็จะยินยอม ให้ราษฎรอาศัยอยู่ในพื้นที่ป่าสงวนดงใหญ่ต่อไป ดังนั้น ราษฎรจึงจัดได้กองกำลังกึ่งทหารที่มีชื่อว่า “ฝึกินควาย” สำหรับปราบปราม พคท. ไว้ และมีความเชื่อมั่นว่าพวกเขาจะได้อาศัยอยู่ในป่าสงวนดงใหญ่ตลอดไป ดังข้อความตอนหนึ่งในหนังสือเรื่อง “สังจจะจากดงใหญ่” ที่ว่า “เมื่อสถานการณ์สู้รบยุติลงในปี พ.ศ. 2526 ชาวบ้านที่ร่วมสู้รบเคียงบ่าเคียงไหล่กับทหารจึงลงหลักปักแหล่งทำมาหากินกันอยู่ในพื้นที่นั้นต่อมาโดยชอบธรรม ตามสัญญาสุภาพบุรุษ”²

แต่ความเชื่อมั่นของราษฎรในพื้นที่ป่าสงวนดงใหญ่ จังหวัดบุรีรัมย์ ก็ต้องหมดลงเมื่อกองทัพสิ้นสุด สงครามกับ พคท. และทางกองทัพได้เริ่มต้นบทบาทใหม่คือบทบาทการอนุรักษ์ป่าไม้ กองทัพได้จัดตั้ง โครงการ คจก. ขึ้นเพื่ออพยพราษฎรออกจากพื้นที่ป่าสงวนโดยให้เหตุผลเพื่อการอนุรักษ์ป่า ซึ่งหมู่บ้าน ในป่าสงวนดงใหญ่ก็เป็นหนึ่งในเป้าหมายของโครงการเช่นกัน ดังนั้น ความขัดแย้งระหว่างกองทัพและราษฎร ในพื้นที่ป่าสงวนดงใหญ่ จังหวัดบุรีรัมย์ จึงได้เกิดขึ้น

ความขัดแย้งระหว่างกองทัพและราษฎรในพื้นที่ป่าสงวนดงใหญ่ ปรากฏขึ้นเป็นระยะและต่อเนื่อง กันตลอดช่วงเวลาที่โครงการ คจก. ดำเนินการ และในที่สุดก็ได้นำไปสู่ความรุนแรงในช่วงต้นเดือนกันยายน พ.ศ. 2534 เมื่อราษฎร 400 คนซึ่งนำโดยพระประจักษ์ คุตตจิตโต ได้มีการปะทะกันกับเจ้าหน้าที่ตำรวจ และทหารที่พยายามเข้ามาอพยพราษฎรออกจากพื้นที่ และสุดท้าย พระประจักษ์และราษฎรจำนวนหนึ่งก็ถูกนำตัว มาที่สถานีตำรวจ อย่างไรก็ตาม เมื่อพระประจักษ์และราษฎรได้รับการปล่อยตัวแล้ว พวกเขา ก็ยืนยันที่จะต่อต้าน โครงการ คจก. ต่อไป³

อย่างไรก็ตาม การคัดค้านโครงการ คจก. ก็ได้ทำให้กองทัพล้มเลิกโครงการ แม้กระทั่งกองทัพ ภาคที่ 2 ก็ยืนยันเช่นเดียวกันถึงแม้จะเคยเป็นผู้สัญญากับราษฎรในป่าสงวนดงใหญ่ว่าจะให้พวกเขาอยู่อาศัย

¹ อ่านรายละเอียดของโครงการใน กองทัพบก. (ม.ป.ป.). *กองทัพช่วยเหลือประชาชน*. กรุงเทพฯ: ป.สัมพันธ์พาณิชย์. หน้า 101-108.

² วิมล คงสกุลถาวร (2534). *สังจจะจากดงใหญ่*. หน้า 39.

³ จับพระประจักษ์ เจอ 2 ข้อหากรรจ์. (2534, 6 กันยายน). *มติชน*.

และถึงขั้นจัดสรรที่ดินให้ในสมัยที่ พคท. ยังคงมีอิทธิพลอยู่ก็ตาม ดังที่ พลเอกวิมล วงศ์วานิช รองผู้บัญชาการทหารสูงสุดและสมาชิกคณะทหาร รสช. ได้ให้สัมภาษณ์ต่อสื่อมวลชนว่า ถึงแม้ในสมัยที่เขายังคงรับราชการอยู่ในกองทัพภาคที่ 2 จะมีการผ่อนปรนให้ราษฎรอาศัยอยู่ในป่าสงวนดงใหญ่ได้จริง แต่เมื่อแนวทางของกองทัพได้เปลี่ยนมาเป็นเรื่องการจัดการปัญหาความมั่นคงทางด้านสิ่งแวดล้อม กองทัพจึง “ปล่อยต่อไปไม่ได้”¹ ขณะที่พลโทไพบูลย์ ทองสินหลาก ผู้บัญชาการกองทัพภาคที่ 2 ก็ให้สัมภาษณ์คล้ายกันว่าตนยอมไม่ได้ที่จะปล่อยให้ราษฎรในพื้นที่ป่าไม้มาเป็นอุปสรรคในการจัดทำโครงการอนุรักษ์ป่าไม้ที่มีความสมบูรณ์แบบ²

นอกจากนั้น กองทัพยังสร้างภาพลักษณ์ของราษฎรที่คัดค้านโครงการ คจก. ว่าเป็นปัญหาความมั่นคงซึ่งกองทัพต้องเร่งจัดการ ดังที่ พลเอกอิสระพงษ์ หุ่นภักดี ผู้ช่วยผู้บัญชาการทหารบกและสมาชิกคณะทหาร รสช. ได้ตอบกลับสื่อมวลชนที่ได้สอบถามถึงความเหมาะสมของวิธีการปฏิบัติของเจ้าหน้าที่ทหารในการอพยพราษฎรออกจากพื้นที่ซึ่งมีการใช้ความรุนแรงอยู่ด้วยว่า “ทำไมถึงถามแบบนี้ เราไม่ใช่คนไทยหรือ คนหนึ่งหมื่นครอบครัวยังเห็นด้วยกับการทำงานและปฏิบัติตาม แต่อีก 28 ครอบครัวทำไมไม่คิดตรองดูบ้างว่าถูกหรือไม่ อย่างนี้จะเรียกว่าเป็นประชาธิปไตยได้อย่างไร อย่างนี้เสี่ยงส่วนใหญ่ไม่มีประโยชน์อะไร”³ ขณะที่พลเอกวิมลก็ได้กล่าวถึงราษฎรที่คัดค้านโครงการ คจก. ว่ามิได้เป็นนักอนุรักษ์ป่าไม้ที่แท้จริง เพราะคอยปลุกระดมประชาชนเพื่อทำลายรัฐบาล ทั้งยังทำให้สถาบันชาติต้องเสื่อมเสียโดยเฉพาะแกนนำที่เป็นพระ พลเอกวิมลยังกล่าวด้วยว่าพระบางรูปเคยถูกยิงมาก่อน แต่ก็ยังไม่เข็ดหลาบ⁴ ขณะที่พลโทไพบูลย์ ก็ได้ชมเชยราษฎรที่คัดค้านโครงการ คจก. ไว้ว่า “ผมไม่นิยมความรุนแรง แต่หากเขารุนแรงมานี้ จะอันตราย ผมบอกได้ว่าเขาอันตราย และไม่เกิดประโยชน์อะไรเลย”⁵

จากการยืนยันของกองทัพที่จะดำเนินโครงการ คจก. ทำให้กองทัพได้นำกองกำลังทหารเข้ามาอพยพราษฎรในพื้นที่ป่าสงวนต่อไป โดนกกองทัพสามารถอพยพราษฎรในพื้นที่ป่าสงวนดงใหญ่ได้สำเร็จเป็นลำดับแรกตามแผนงานในช่วงปลายเดือนกันยายน พ.ศ. 2534 โดยราษฎรที่ได้รับผลกระทบก็ยังคงยืนยันที่จะต่อต้านโครงการต่อไปเช่นกัน หนึ่งในราษฎรดังกล่าวก็คือนายคำ บุตรศรี ซึ่งได้วิพากษ์วิจารณ์กองทัพว่ากองทัพไม่รักษาสัจจะทั้งที่ตนเคยให้ความช่วยเหลือกองทัพภาคที่ 2 โดยการเข้าร่วมกับกองกำลังกึ่งทหารฝึคนควายเพื่อปราบปรามคอมมิวนิสต์ตามที่กองทัพสัญญาว่าจะอนุญาตให้พวกตนอยู่ในพื้นที่ต่อไปหากเข้าร่วมกับกองกำลังดังกล่าว นายคำได้กล่าวไว้ว่าตน “รู้ว่าจะเป็นอย่างนี้ เป็นคอมมิวนิสต์ไปตั้งแต่สมัยนั้นแล้ว” และกล่าวซ้ำอีกว่า

“ทุกวันนี้ยังนึกเสียใจ เราก็ไม่รู้เหมือนกัน นึกสงสารพวกคอมมิวนิสต์ที่ถูกยิงตาย เราก็ตกกันทุกอย่างจนเขาแพ้ รู้ยังงี้...เขาชนะก็ดี”⁶

โครงการ คจก. ดำเนินมาถึงช่วงกลางปี พ.ศ. 2535 ก็ยุติลง เมื่อคณะทหาร รสช. พยายามสืบทอดอำนาจทางการเมืองโดยการแต่งตั้งพลเอกสุจินดาเป็นนายกรัฐมนตรีจึงนำมาสู่การถูกประชาชนโค่นล้มอำนาจ

1 วิมลนำทิม ธรรม. ย้ำพระประจักษ์. (2534, 11 กันยายน). มติชน.

2 จับพระประจักษ์รุ่น ลงเฮไม่ได้อ. (2534, 7 กันยายน). สยามรัฐ.

3 เลขาฯทบ. หวั่นมือที่สามแทรก. (2534, 11 กันยายน). สยามรัฐ.

4 เรื่องเดียวกัน.

5 ทหารสั่งลุยทั่ว ปท. สำนักสงฆ์รุกป่า. (2534, 12 กันยายน). มติชน.

6 ดูเพิ่มเติมใน วิมล คงสกุลถาวร (2534). เล่มเดิม. หน้า 129-135.

ในเดือนพฤษภาคมในปีเดียวกัน จากเหตุการณ์ดังกล่าวทำให้โครงการ คจก. ซึ่งคณะทหาร รสช. เป็นต้น คตินั้นต้องยุติลงไปด้วย อย่างไรก็ตาม เนื่องจากบทบาทการอนุรักษ์ป่าไม้ของกองทัพเป็นบทบาทที่มักถูก พิจารณาว่ามีความเกี่ยวข้องกับการเมืองน้อยที่สุด ทั้งยังเป็นบทบาทเพื่อสังคม บทบาทการอนุรักษ์ป่าไม้ ของกองทัพจึงยังคงดำเนินต่อไปอย่างชอบธรรมโดยเฉพาะโครงการอนุรักษ์ป่าไม้ที่มีลักษณะคล้ายกับ คจก. ดังเช่นในปัจจุบัน (พ.ศ.2563) ซึ่งมีโครงการทวงคืนผืนป่าภายใต้คำสั่งทหารคณะรักษาความสงบแห่งชาติ (คสช.) ซึ่งเป็นโครงการที่มีได้มีความแตกต่างจากโครงการ คจก. ในยุคคณะทหาร รสช. แต่ประการใด

สรุป

ในช่วงต้นทศวรรษ 2530 เป็นที่คาดหมายกันว่าเมื่อสถานการณ์สงครามระหว่างรัฐบาลไทยและ พคท. ได้สิ้นสุดลงนั้น กองทัพน่าจะลดบทบาทภายในประเทศของตนซึ่งมีอยู่อย่างกว้างขวางในสมัยทำสงครามกับ พคท. ลงให้เหลือเพียงการรักษาความมั่นคงภายนอกหรือการรักษาอำนาจอิทธิพลจากประเทศภายนอกอันเป็นบทบาท ดั้งเดิมและโดยตรงของกองทัพ อย่างไรก็ตาม กองทัพกลับได้แสวงหาบทบาทภายในประเทศต่อไป โดยนำเรื่อง ความมั่นคงใหม่ของรัฐซึ่งมีอยู่หลากหลายประเด็นและมีหลายประเด็นที่ไม่เกี่ยวข้องกับการทหาร มาเป็นเหตุผล ในการแสวงหา ดังจะเห็นได้จากการปฏิรูปโครงสร้าง กอ.รมน. ในปี พ.ศ. 2530 เพื่อให้กองทัพได้รับเริ่ม บทบาทภายในประเทศได้อย่างหลากหลาย โดยเฉพาะการนำนายกรัฐมนตรีขึ้นมาเป็น ผอ.รมน. ซึ่งทำให้กองทัพ สามารถเข้ามามีส่วนร่วมในงานต่างๆของรัฐบาลได้

สำหรับบทบาทใหม่บทบาทหนึ่งที่กองทัพให้ความสำคัญภายหลังสิ้นสุดสงครามกับ พคท. นั่นก็คือ การอนุรักษ์ป่าไม้อันเป็นหนึ่งในหัวข้อความมั่นคงใหม่ของรัฐ โดยกองทัพได้จัดทำโครงการอนุรักษ์ป่าไม้ อยู่หลายโครงการและครอบคลุมทั่วประเทศ อย่างไรก็ตาม การหันมามุ่งเน้นภารกิจการอนุรักษ์ป่าไม้ ก็ก่อให้เกิดความขัดแย้งระหว่างกองทัพและราษฎรด้วย ซึ่งโครงการ คจก. (พ.ศ. 2534-2535) ถือเป็น กรณีตัวอย่างที่ดี เพราะโครงการนี้ถือเป็นโครงการแรกๆที่กองทัพได้จัดทำเพื่อมุ่งอพยพราษฎรออกจาก พื้นที่ป่าสงวน ทั้งที่ในสมัยที่กองทัพยังคงทำสงครามกับ พคท. นั้น กองทัพคือแกนนำในการส่งเสริมให้มีการบุกเบิกที่ดินทำกินในเขตป่าสงวนเพื่อจูงใจให้ราษฎรเหล่านั้นเข้าร่วมกับฝ่าย พคท. ดังจะเห็นได้จาก พื้นที่ป่าสงวนดงใหญ่ จังหวัดบุรีรัมย์

และถึงแม้โครงการ คจก. จะดำรงอยู่ได้ไม่นานก็สิ้นสุดลงไป แต่บทบาทด้านการอนุรักษ์ป่าไม้ ของกองทัพโดยเฉพาะการอพยพราษฎรออกจากพื้นที่ป่าไม้ ก็ยังคงดำเนินไปอย่างต่อเนื่องและไม่มีแนวโน้มว่าจะลดลงจนถึงปัจจุบัน

รายการอ้างอิง

หนังสือและบทความในหนังสือ

- กรมกิจการพลเรือนทหารบก. (2537). *12 ปี กร.ทบ.* กรุงเทพฯ: กรมกิจการพลเรือนทหารบก.
 กองทัพบก. (2538). *กองทัพพบกในรอบสี่สิบปี.* กรุงเทพฯ: บริษัท โอ.เอส.พรีนติ้ง เฮ้าส์ จำกัด.
 _____. (ม.ป.ป.). *กองทัพพบกช่วยเหลือประชาชน.* กรุงเทพฯ: ป.สัมพันธ์พาณิชย์.
 กองบัญชาการทหารสูงสุด. (ม.ป.ป.). *ใจถึงใจ.* กรุงเทพฯ: สำนักงานสารนิเทศ กองบัญชาการทหารสูงสุด.
 กองทัพบกที่ 1. (2547). *พระมหากษัตริย์คุณ: โครงการพระราชดำรินในพื้นที่กองทัพภาคที่ 1.* กรุงเทพฯ: กองทัพบกที่ 1.

กองอำนวยการรักษาความมั่นคงภายในราชอาณาจักร. บันทึกข้อความ (สำเนา) เรื่อง การจัดที่ทำกิน
ในพื้นที่ป่าสงวนเสื่อมโทรมให้กับราษฎรผู้ยากไร้ที่เข้าไปใช้ประโยชน์ (25 มีนาคม 2533) อ้างใน
อภิชัย พันธเสน. (2535) นโยบายและข้อเสนอในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้: ศึกษาจากประสบการณ์
ของโครงการ คจก. กรุงเทพฯ: บริษัท พี.เพรส จำกัด.

----- นร 5100/224 เรื่อง โครงการจัดที่ทำกินกับราษฎรผู้ยากไร้ในพื้นที่ป่าสงวนเสื่อมโทรม
ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ (11 กรกฎาคม 2533) อ้างใน อภิชัย พันธเสน. (2535). นโยบาย
และข้อเสนอในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้: ศึกษาจากประสบการณ์ของโครงการ คจก., กรุงเทพฯ:
บริษัท พี.เพรส จำกัด.

กิตติพงษ์ สุชาติ และคณะ. (2519) อุทยานแห่งชาติเขาใหญ่. กรุงเทพฯ: บริษัทบพิศ จำกัด.

คริส เบเคอร์ และ ผาสุก พงษ์ไพจิตร. (2546). เศรษฐกิจการเมืองไทยสมัยกรุงเทพฯ. พิมพ์ครั้งที่ 3.
เชียงใหม่: ซิลค์เวอร์มบุ๊กส์. หน้า 190.

ชัยอนันต์ สมุทวณิช; และ กุสุมา สนิทวงศ์ ณ อยุธยา. (2546). สิ่งแวดล้อมกับความมั่นคง: ความมั่นคงของรัฐ
กับความไม่มั่นคงของราษฎร. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: สถาบันนโยบายศึกษา.

บุญกลม ดงบังสถาน; และ ตึก จิตวิวรรณ. (ม.ป.ป.) ชายคนนี้ชื่อชวลิต: แนวคิดที่ไม่เคยเปลี่ยน. กรุงเทพฯ:
หจก.ภาพพิมพ์.

ผาสุก พงษ์ไพจิตร; และ คริส เบเคอร์. (2557). ประวัติศาสตร์ไทยร่วมสมัย. กรุงเทพฯ: มติชน.

วิมล คงสกุลถาวร. (2534). สัจจะจากดงใหญ่. กรุงเทพฯ: Eco Press.

สุนทร คงสมพงษ์. (2533). “ทหารไทยในทศวรรษหน้า.” ใน ทหารกับการเมืองไทย: ความสัมพันธ์ระหว่าง
‘ทหาร-พลเรือน’ ประชาธิปไตยและความมั่นคงแห่งชาติ. บรรณาธิการโดย กนลา สุขพานิช ชันทปราบ.
กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

สุชาติ บำรุงสุข. (2543). กองทัพในยามสันติ: ปฏิบัติการนอกเหนือจากสงครามและปฏิบัติการรักษาสันติภาพ.
กรุงเทพฯ: โครงการศึกษาด้านการทหาร.

----- (2558). ความมั่นคงใหม่: ความเปลี่ยนแปลงและความท้าทาย. กรุงเทพฯ: โครงการความมั่นคง
ศึกษา.

หาญ ลีลานนท์. (ม.ป.ป.). แม่ทัพหาญพูด. กรุงเทพฯ: หจก.เกษมการพิมพ์.

อภิชัย พันธเสน. (2535). นโยบายและข้อเสนอในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้: ศึกษาจากประสบการณ์
ของโครงการ คจก. กรุงเทพฯ: บริษัท พี.เพรส จำกัด.

อดิพันธ์ พรหมพันธ์ใจ. (2558). การเมืองไทยในสมัยพลเอกเปรม ติณสูลานนท์: การบริหารจัดการทางการเมือง
(พ.ศ.2523-2531). วิทยานิพนธ์รัฐศาสตรดุษฎีบัณฑิต จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

อรรถจักร์ สัตยานุรักษ์. (2545). นิเวศประวัติศาสตร์: พรหมแดนความรู้. กรุงเทพฯ: คบไฟ.

หนังสือภาษาอังกฤษ

Chai-anan Samudavanija and Suchit Bunbongkam. (1990). *From Armed Suppression to Political Offensive: Attitudinal Transformation of Thai Military Officers Since 1976*. Bangkok: Aksorn Siam press

McNeill, J.R. and Corinna R. Unger. (2013). *Environmental Histories of the Cold War*. UK: Cambridge University Press.

Pye, Oliver. (2005). *Khor Jor Kor: Forest Politics in Thailand*. Bangkok: White Lotus.

หนังสือพิมพ์และวารสาร

- ชวลิตกระซิบอีก 2 วัน ทหารมีข่าวดีมาบอก. (2530, 3 กุมภาพันธ์). มติชน.
- โฉมใหม่ กอ.รมน. อันตรายอำนาจลับฟ้าซ้อนรัฐบาล. (2530, 7 มีนาคม). มติชน.
- ศึกฤทธิ์ฆ่าทะเลชวลิต คอมมิวนิสต์ชนิดใหม่. (2530, 2 เมษายน). มติชน.
- บุกบ้านศึกฤทธิ์. (2530, 6 เมษายน). มติชน.
- จับพระประจักษ์ เจอ 2 ซ้อหาจกรรจ์. (2534, 6 กันยายน). มติชน.
- วิมลนำทีม ครม. ยำพระประจักษ์. (2534, 11 กันยายน). มติชน.
- ทหารสั่งลุยทั่ว ปท. สำนักสงฆ์รุกป่า. (2534, 12 กันยายน). มติชน.
- พระประจักษ์ลุยสู้ แฉ จนท.รัฐ งบป่า. (2534, 14 กันยายน). มติชน.
- จับพระประจักษ์วุ่น ลงเอยไม่ได้. (2534, 7 กันยายน). สยามรัฐ.
- เลขาฯ ทบ. หวั่นมือที่สามแทรก. (2534, 11 กันยายน). สยามรัฐ.
- โลกนี้คงจะน่าอยู่ขึ้น. (2534). เสรีภาพ, 2: 12-14.
- พวงทอง ภวัครพันธุ์. (2562, มกราคม-มิถุนายน). กิจกรรมพลเรือนของทหารในยุคประชาธิปไตยแบบการเลือกตั้ง: พัฒนาการและความชอบธรรม. *วารสารสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยนเรศวร*. 15(1): 217-247.
- วารสารมหาดไทย (2521, พฤษภาคม). บทสัมภาษณ์พลเอกเปรม ติณสูลานนท์. *มหาดไทย*. 2(31): 17-26
- Puangthong Pawakapan. (2015). Thai Junta Militarizes the Management of Natural Resources. *ISEAS Perspective*. NO.47: P. 1-8.

เว็บไซต์

- บอน บอระเพ็ด. (2562). 10 บทเพลงอนุรักษ์ธรรมชาติแต่ป่า-แต่สัตว์ ที่ไปไม่ถึงต่อมสำนึกของนักล่าสัตว์
ใจทราชม. (2562, 11 ตุลาคม). สืบค้นจาก <https://mgronline.com/entertainment/detail/9610000012530>.
- iLaw. (2562). ไม่สิ้นนโยบายทวงคืนผืนป่า มีแต่การแย่งยึดที่ดินชาวบ้านได้เงา คสช. (2562, 28 มิถุนายน).
สืบค้นจาก <https://ilaw.or.th/node/5198>.